

Θωμάς Αθανασίου Μουκούλης
Επίτιμος Πάρεδρος Π. Ι.

Καντσιώτικα Παραμύθια Δροσοπηγή Κόνιτσας

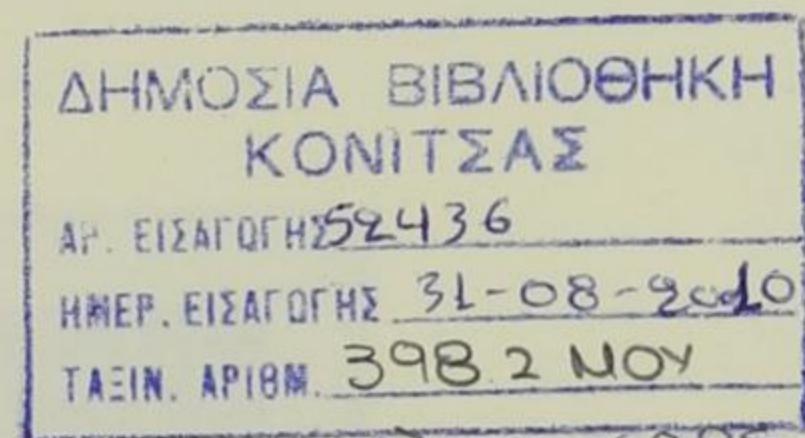

ΕΚΔΟΣΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Εξώφυλλο
'Έργο του Κώστα Τζιμούλη

Καντσιώτικα Παραμύθια
Δροσοπηγής Κόνιτσας

Θωμάς Αθανασίου Μουκούλης
Επίτιμος Πάρεδρος Π.Ι.

Καντσιώτικα Παραμύθια Δροσοπηγής Κόνιτσας

ΕΚΔΟΣΗ
ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2010

© 2010 ΕΚΔΟΣΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ

Διεύθυνση του συγγραφέα:
Θωμάς Αθανασίου Μουκούλης
Λάμπρου Κατσώνη 19, 17236 ΔΑΦΝΗ, ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 210 9750942

Εκτύπωση ΑΘΑΝ. ΑΛΤΙΝΤΖΗΣ 2310 221529
email: angelos@altintzis.gr

Στη μνήμη των γονιών μου
Θανάση και Κατερίνας
και των αδελφών μου
Ηλία και Γιάννη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

Ευχαριστίες	11
Πρόλογος	15
Εισαγωγή	19

ΜΕΡΟΣ Α'

Τα Καντσιώτικα παραμύθια μας

1. Κοράσιο στο σεφέρι (χορίτσι στο πανηγύρι) ...	31
2. Το μαγικό δαχτυλίδι	46
3. Το κολοκύθι	66
4. Το μεγαλύτερο φέμα (ή τα παιδιά του κυρατζή)	82
5. Η βασιλοπούλα - λάμια	91
6. Ο Σταχτομπιρμπιλιάρης και η λάμια	100
7. Οι Σπανοί	109
8. Ο κόκορας που φέρνει παράδεις	120
9. Ο τρελός και ο γνωμικός	127
10. Ο Κασιδιάρης	133
11. Η Καλίτσα και ο μάγος	151
12. Η γιδοτόμαρη	162
13. Ο σταχτωμένος	170
14. Στο χωριό της «Αγιακουτάλας»	182
15. Οι τρεις καλές ορμήνιες	190
16. Ο Γιάννος και η Μάρω	196
17. Η αλούπα που γίνκε καλόγρια	219
18. Ο βασιλιάς ήταν κασσιδιάρης	225

19. Η Τσιλαμάλω και ο Τσιλαμάλης	227
20.Ο Κουτσιομήτσιαλος	229

ΜΕΡΟΣ Β'

«Σαν παραμύθια»

1. Μια σπηλιά γεμάτη λίρες	233
2. Η Κυρία ανάγκη	234
3. «Πάκα-πάκα ή γόθο-γόθο»	236
4. «Ήταν πολύ μακριά το γεφύρι;»	238

ΜΕΡΟΣ Γ'

«Σημειώσεις και σχόλια»

1. Η «πιρπιρούνα»	241
2. Αγίρα	244
3. Παραδοσιακός ηπειρώτικος γάμος	246
4. Η λάμια	247
5. Το μοναστήρι «Παναγία Κλαδόρμη» της Φούρκας	249
6. Πατριαρχική οικογένεια	252
7. Βίωμα	254
8. Το καντσιώτικο γεφύρι	257
9. Η βουκέντρα ή θκέντρο'	259

ΜΕΡΟΣ Δ'

«Το Παραμύθι»

1. Παραμύθι - μύθος - παραμυθία	265
---------------------------------------	-----

2. Το παραμύθι ως μορφωτικό αγαθό και πολιτιστικό - πολιτισμικό μέσο αγωγής του παιδιού στο σχολείο	275
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	283
Βιογραφικό του συγγραφέα	285

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οπόταν γράφει κάποιος ένα βιβλίο, πολλοί είναι εκείνοι που τον βοηθούν και τον νουθετούν, αλλά ορισμένοι απ' αυτούς αξίζουν ιδιαίτερης μνείας λόγω της ξεχωριστής συμβολής τους.

Η δασκάλα-σύζυγός μου Παναγιώτα Χοντάλα, μου έδωσε, όπως πάντα, την ηθική στήριξη και την πολύπλευρη βοήθειά της. Χωρίς την δική της ανοχή και υπομονή το βιβλίο αυτό, ίσως, δεν θα είχε δει το φως της δημοσιότητας· της οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ.

Ο Λεωνίδας Βελιαρούτης, δάσκαλος, νομικός, συγγραφέας και κριτικός βιβλίων παιδικής λογοτεχνίας –είναι ο «Νέστορας» της ζωής μου, φίλος και κουμπάρος, ο οποίος παρακολουθεί μ' «άγρυπνο» μάτι περισσότερα από σαράντα οκτώ (48) χρόνια την επαγγελματική μου πορεία και την πνευματική μου ανέλιξη–στάθηκε δίπλα μου σ' όλες τις δύσκολες στιγμές της ζωής μου και χωρίς την ηθική βοήθεια και πολύτιμη συμπαράστασή του σημαντικές προσπάθειες για την επιτυχία της υπερεσιακής μου σταδιοδρομίας θα είχαν μείνει μετέωρες και πολλές επαγγελματικές φιλοδοξίες απραγματοποίητες! Και το βιβλίο αυτό δεν θα ήταν ολοκληρωμένο, αν αυτός δεν είχε θέσει στη διάθεσή μου, βιβλιογραφία και σημειώσεις σχετικές με τη μορφωτική αξία του παραμυθιού στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου· για άλλη μια φορά τον ευχαριστώ.

Η Ελευθερία Μελά, εξαιρετική φιλόλογος και συγγραφέας, διάβασε με περισσή προσοχή τα κείμενα των παραμυθιών μου και με τις εύστοχες παρατηρήσεις και τις καίριες υποδείξεις της, έδωσε αρτιότερη μορφή στη δομή και στο περιεχόμενο του βιβλίου· την ευχαριστώ πολύ για την συνδρομή της.

Ο Διονύσης Μελάς, επίτιμος Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, θερμός υποστηρικτής του γνήσιου και ατόφιου προφορικού λόγου της λαϊκής μας παράδοσης (με ... «μάλωσε», γιατί, στην αγωνιώδη προσπάθειά μου να μεταφέρω στο χαρτί τη «ζωντάνια» του προφορικού λόγου του αφηγητή, «πείραξα» λίγο τον ιδιωματικό λόγο των παραμυθάδων), όχι μόνο «έγρανε» και, σχολαστικά, διόρθωσε ορθογραφικά και συντακτικά τα κείμενα του βιβλίου, αλλά και –γνωρίζοντας την απαράδεκτη αναβλητικότητα που με χαρακτηρίζει– μου υπενθύμιζε κάθε τόσο (όπως εκείνος ο υπηρέτης του... «Μεγάλου Βασιλιά»): «Μέμνησο, την έκδοση των παραμυθιών σου!». Τον ευχαριστώ θερμά και θα νιώθω εσαεί και «τα μάλλα» υπόχρεος απέναντί του.

Σε σένα Γιαννούλα Ηλία Σπέλλα απευθύνω ένα ιδιαίτερο και από τα βάθη της καρδιάς μου ευχαριστώ, που παρά την εύθραυστη κατάσταση της υγείας σου και μέσα στην κάφα του πρώιμου φετινού Καλοκαιρού(2009), με την συμπαράσταση και του αγαπημένου σου συζύγου Ευριπίδη Σδούκου, είχες την καλοσύνη, το κουράγιο και τη δύναμη να μου διηγηθείς και να πλουτίσεις τη συλλογή μου με τρία ακόμα παραμύθια. Νιώθω ακόμα περισσότερο υπόχρεος απέναντί σου και για τις μνήμες που μου μετέφερες του πατέρα σου Ηλία, ο οποίος στις πιο κρίσιμες στιγμές της ζωής τής μητέρας μου στο χωριό

κατά την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου, ήταν ο μοναδικός άνθρωπος που στάθηκε στο πλευρό της ως προστάτης-πατέρας, αδελφός, συγγενής και φίλος· ας είναι ελαφρύ το χώμα που τον σκεπάζει!

Οι: Χαράλαμπος Κύρκα Μουκούλης, η μακαρίτισσα Ελευθερία Τζιμούλη και ο γιός της Νικόλαος Τζιμούλης, πρόσθεσαν αντίστοιχα από ένα παραμύθι στη συλλογή μου αυτή· πολύ-πολύ και θερμά τους ευχαριστώ.

Ευχαριστίες οφείλω και στην ανιψιά μου Χριστίνα Β. Μουκούλη, η οποία έθεσε στη διάθεσή μου κάποια κείμενα των παραμυθιών, που είχε ακούσει από τον παππού της και θείο μου Κωνσταντίνο Χ. Μουκούλη, δίνοντάς μου έτσι την ευκαιρία να κάνω σύγκριση των ίδιων παραμυθιών της συλλογής αυτής, τα οποία διηγήθηκε και σ' εμένα ο ίδιος παραμυθάς αλλά κάτω από άλλες συνθήκες και σε διαφορετικό τόπο, χρόνο και εποχή, ενώ συγχρόνως πλούτισε τη συλλογή αυτή και με δυο ακόμα παραμύθια.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον κ. Νικόλαο Χ. Ρεμπέλη, φιλόλογο, γιατί μου επέτρεψε να συμπεριλάβω στο βιβλίο μου το παραμύθι με τίτλο «Η αλούπα που γίνκε καλόγρια». Το παραμύθι αυτό έχει για μας τους Καντσιώτες ιδιαίτερη αξία, γιατί προσθέτει μια ακόμα «μαρτυρία» στην άποψή μας ότι το τοξωτό πέτρινο γεφύρι, που ενώνει τις δύο όχθες του Σαρανταπόρου στα σύνορα των χωριών Δροσοπηγής και Πλαγιάς –το μοναδικό που σώζεται αλώβητο μέχρι σήμερα σε ολόκληρη την κοιλάδα του Σαρανταπόρου– είναι «ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΟ».

Τέλος, οφείλω μεγάλη υποχρέωση και ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Κώστα Τζιμούλη, τον εξαίρετο άνθρωπο

και λαμπρό ζωγράφο, για τον πολύτιμο χρόνο που διέθεσε και για την χωρίς αμοιβή κατασκευή της μακέτας του εξωφύλλου των παραμυθιών μου.

Παθιασμένος με την τέχνη του, ο Κώστας ζωγραφίζει ενστικτωδώς και γι' αυτό, ακριβώς, μπορεί και μας αναμεταδίδει, όσο πιο άμεσα και αποτελεσματικά γίνεται, το απόσταγμα της έμπνευσής του. Αποτυπώνοντας, αυτό καθεαυτό, το DNA του ερεθίσματός του με έναν εξαιρετικά διεισδυτικό τρόπο, κατορθώνει να μετουσιώσει μια απλή παλιά φωτογραφία της μάνας του, τόσο συνειρμικά όσο και εικαστικά, σε καταλυτική αφετηρία για εναλλακτικές εντυπώσεις και επάλληλες σημάνσεις-αναφορές.

Πλάθοντας με απλές γραμμές μιαν ιδιάζουσα ατμόσφαιρα, τα χρώματα του καλλιτέχνη αποκαλύπτονται πομποί και δέκτες ψυχικών καταστάσεων και διαθέσεων, που μετατρέπουν το έργο σε ένα εξαιρετικά ευαισθητοποιημένο παλμογράφο-ανιχνευτή συναισθημάτων και αντιδράσεων.

Και πάλι τον ευχαριστώ.

Θ.Α.Μ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Του Λεωνίδα Βελιαρούτη

Με πολλή χαρά δέχτηκε η ταπεινότητά μου την πρόταση του φίλου και συναδέλφου μου Θωμά Α. Μουκούλη να προλογίσει τη λαογραφική του συλλογή με τίτλο: «ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ (Δροσοπηγής Κόνιτσας) παραμύθια». Το ηπειρώτικο παραμύθι, που γαλούχησε τα πικρά παιδικά χρόνια του συγγραφέα στη διάρκεια του πολέμου (1940-1941), της Κατοχής (1942-1944) και στον Εμφύλιο (1946-1949), στη Δροσοπηγή της Κόνιτσας, κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, και φύτεψε βαθιά μέσα του το σπόρο της αγάπης για το ωραίο της φύσης και της τέχνης, είναι και δικό μου αγάπημα, γιατί ο νομός Ιωαννίνων είναι και ο δικός μου γενέθλιος τόπος. Τα ηπειρώτικα παραμύθια γαλούχησαν και τη δική μου παιδική ηλικία στα πρώτα χρόνια του Μεσοπολέμου (1920-1930).

Γνώρισα τον κ. Μουκούλη το Σεπτέμβριο του 1961. Όντας αδιόριστος δάσκαλος, είχε προσληφθεί με σύμβαση ως αναπληρωτής από τη Σχολική Εφορεία του 3ου 6/θέσιου Δημοτικού Σχολείου Δάφνης τέως διοίκησης Πρωτευούσης (τώρα 6ο Ηλιούπολεως), που είχα την τιμή να διευθύνω. Από τότε δεθήκαμε με μια δυνατή πνευματική φιλία, που διατηρεί τη θέρμη της ίσαμε σήμερα. Ήταν ένας νέος με έντονα πνευματικά ενδιαφέροντα,

ευμαθής, ευαίσθητος, τρυφερός, χαρούμενος και αισιόδοξος, που αγαπούσε το παιδί και το έργο του και επιζητούσε αδιάκοπα «αεί το πλέον και το βέλτιστον». Το πάθος της παιδαγωγίας, βασικό στοιχείο του παιδαγωγικού ήθους, προσδιόριζε όλες του τις πράξεις.

Ο Γιάννης Αποστολάκης μας έδωσε το στοιχείο, που πρέπει να 'χει η ψυχή του δασκάλου· δίχως αυτά κινδυνεύει ν' αποτύχει, «να γκρεμιστή από τα ύψη, όπου ανέβασε τον εαυτό του με την απόφαση να γίνη δάσκαλος».

«...Σαν την ψυχή του ποιητή και της μάννας πρέπει κι η δική σου ψυχή να είναι από αδιάκοπη λαχτάρα φλογισμένη. Μόνο τότε θα νιώσεις χαρά στη ζωή σου, γιατί πλάθοντας την ψυχή του παιδιού θα πλάθης και τη μορφή τη δική σου».¹ Αυτόν τον τύπο του δασκάλου ενσάρκωντε ο κ. Μουκούλης μέσα στην τάξη ως δάσκαλος. Και ως ηγετικό στέλεχος της Παιδείας αργότερα το παιδί-μαθητής ήταν η μοναδική του μέριμνα.

Και τώρα, ως συνταξιούχος, πάλι το παιδί γνοιάζεται. Στην εισαγωγή του μας πληροφορεί, ότι έχει και άλλες συλλογές με λαογραφικούς θησαυρούς: παραδόσεις, δημοτικά τραγούδια, μοιρολόγια, έθιμα, ανέκδοτα, κ.ά. Ωστόσο, προτίμησε να προσφέρει στα σημερινά ελληνόπουλα πρώτα τα παραμύθια, γιατί πιστεύει αταλάντευτα, ότι το παραμύθι είναι άριστη πνευματική τροφή για το παιδί ίσαμε τα 10 του χρόνια· καλλιεργεί τη φαντασία και την ευαισθησία του, εμπλουτίζει τη γλώσσα του, οργανώνει τις ηθικές του δομές, το λυτρώνει από τις φοβίες του, του φυτεύει βαθιά το σπέρμα της αγάπης

1. Γιάννης Αποστολάκης, Η ποίηση στη ζωή μας, Κολλάρος, β' έκδοση, (χ.χ.), σ. 14.

για την ομορφιά και την αρετή και το οπλίζει με αισιοδοξία.

Η συλλογή αποτελείται από 20 λαϊκά μαγικά παραμύθια, που τα αφηγήθηκε πρωτίστως η μάνα του. Τα αλάφρωσε από τις ιδιωματικές λέξεις, διατήρησε όμως τα επεισόδια και την πλοκή της αφηγήτριας.

Σήμερα, κυκλοφορούν και ξένα και έντεχνα παραμύθια, έργα λογοτεχνών, που γράφουν βιβλία για παιδιά. Πρέπει όμως «να αρχίζουμε –γράφει ο Ε. Π. Παπανούτσος– από τα δικά μας λαϊκά παραμύθια. Ο «μύθος» πρέπει να έχει πλούσιο και αυθεντικό χρώμα τοπικό, να ριζώνει βαθιά μέσα στην εθνική ψυχή και στην εθνική μας ιστορία, για να διδάσκει και να ψυχαγωγεί πραγματικά το παιδί».²

Το ελληνικό λαϊκό παραμύθι εξακολουθεί να διατηρεί ακόμη ακλόνητα τα πρωτεία· το έντεχνο, το λογοτεχνικό παραμύθι δεν το ταραχούνησε από τη θέση του. Αξίζει εδώ να παραθέσουμε την άποψη της καταξιωμένης συγγραφέα βιβλίων για παιδιά Ζώρζ Σαρρή: «... Ο Κοντορεβιθούλης ζει και βασιλεύει, ο ίδιος γνωστός μας Κοντορεβιθούλης, όπως τον ήξεραν οι γιαγιάδες και μανάδες μας. Εγώ προσπάθησα να φτιάξω ένα μοντέρνο Κοντορεβιθούλη κι έσπασα τα μούτρα μου. Τα παιδιά δεν τον δέχτηκαν. Ή δεν τον θεώρησαν Κοντορεβιθούλη». Το παλιό παραμύθι δεν σκοτώνεται με τίποτα».³

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΒΕΛΙΑΡΟΥΤΗΣ

2. Ε. Π. Παπανούτσος, Παιδικά αναγνώσματα, «ΤΟ ΒΗΜΑ», 6-11-1953.

3. Ζώρζ Σαρρή, «ΤΑ ΝΕΑ», 24-12-1986, σ. 29.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η τέχνη μικρή, μα ο πόθος μεγάλος
Γκαίτε

Είναι μερικές συναισθηματικές καταστάσεις ή φορτισμένες ιδέες, που έρχονται, σαν την ηχώ των αυλών στους κορυβαντιώντες ή σαν τις καβαφικές «Ιδανικές φωνές κι αγαπημένες», «μες στην σκέψη μας και τις ακούει το μυαλό μας». Αυτές οι καταστάσεις και ιδέες κατορθώνουν, μέσα στην παραζάλη των προσωπικών μας αναστατώσεων και στην αναμπουμπούλα των γύρω μας, να μένουν ζωντανές και να έχουν την ίδια ένταση. Μας επισκέπτονται «όταν στα βάθη της νυκτός μας περιζώνει/άκρα θαλάσσης ουρανού και γης ειρήνη»⁴ και μας θυμίζουν εκτός των άλλων και τις εκκρεμότητες, που αφήσαμε πίσω μας και περιμένουν την τακτοποίησή τους· και οι δικές μου εκκρεμότητες δεν είναι λίγες.

Μια από αυτές τις εκκρεμότητες είναι και η υπόσχεση, που είχα δώσει στη μάνα μου, όταν ζούσε, να «γράψω σε βιβλίο» όλες τις «ιστορίες» και τα «παραμύθια», που μου διηγούνταν. Το ήθελε πολύ αυτό να

4. Κ. Πλησής, Μερικά πράγματα που πάνε να λησμονηθούν, Ευθύνη, τ. 109/1981, σ.16.

γίνει απ' «του σουγκάρ»⁵ της γιατί πίστευε, (λες και αυτή η αναλφάβητη γυναίκα είχε διαβάσει Αριστοτέλη!..), πως τα «γράμματα», που ήταν στην αρχή «σύμβολα ήχων» και τούτα με τη σειρά τους ήταν «σύμβολα αυτών που σκεπτόμαστε», εφευρέθηκαν, για να μπορούμε να συνομιλούμε ακόμα και με τους απόντες. «Άμα ξερός (ξέρεις) πέντι γράμματα, ξέρεις να κουβιντιάζεις (κουβεντιάζεις) με τουν κόσμου όλου», έλεγε με το χαρακτηριστικό θυμοσοφικό ύφος της. Το γραπτό κείμενο, επομένως, ήταν –και είναι— μια συνομιλία τοποθετημένη στο χαρτί, ώστε ο απών συνομιλητής να μπορεί να προφέρει τα λόγια του.⁶

Λοιπόν, τώρα, που και το τελευταίο «ποντίλι»⁷ της ζωής μου έφυγε, έμεινα μόνος στον κόσμο και αισθάνομαι πως ο ήλιος του βίου μου άρχισε να κατηφορίζει προς τον δυτικό ορίζοντα (αν και ξέρω ότι «κάθε ορίζοντας πάντα δραπετεύει και πλαταίνει!»), ήρθε, νομίζω, ο καιρός να εκπληρώσω το χρέος μου προς τους αγαπημένους, οι οποίοι αναπαύονται στα «Ηλύσια πεδία».

Για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού ανέσυρα από τα συρτάρια του γραφείου –και της μνήμης μου– το από χρόνια καταχωνιασμένο σχετικό υλικό: σημειώσεις, ημερολόγια, κασέτες μαγνητοφώνου κτλ. και βάλθηκα να το ταξινομήσω. Όμως, από την πρώτη κιόλας στιγμή, δια-

5. σουγκάρ = το τελευταίο τέχνο μιας μάνας.

6. Alberto Manguel, Η ιστορία της ανάγνωσης, Εκδόσεις Λιβάνης 1997, σ. 86.

7. ποντίλι = στήριγμα του καραβιού, όταν επισκευάζεται ή κτίζεται στο ναυπηγείο· όταν πρόκειται να το ρίξουν στη θάλασσα (καθέλκυση του πλοίου) του βγάζουν τα ποντίλια. Εδώ ως «ποντίλι» εννοώ τον αδελφό μου Γιάννη, που έφυγε τελευταίος.

πίστωσα (με ευχαρίστηση, είναι αλήθεια,) ότι το υλικό αυτό ήταν σε έκταση και σε όγκο πολύ μεγαλύτερο από ό,τι αρχικά υπολόγιζα και μάλλον δεν θα ήταν εύχρηστο και βολικό να εκδοθεί σε ένα μόνο βιβλίο. Γι' αυτό αποφάσισα να το χωρίσω σε θεματικές ενότητες: Λαϊκά παραμύθια, ιστορία, τραγούδια, μοιρολόγια, παιχνίδια, ήθη και έθιμα του χωριού κτλ. και να το δημοσιεύσω σε τεύχη, αρχίζοντας από την πρώτη θεματική ενότητα, τα παραμύθια.

Με το υπόλοιπο υλικό (παιχνίδια, τραγούδια, μοιρολόγια, ιστορικά γεγονότα από την τουρκοκρατία, τους δυο μεγάλους πολέμους και τον «εμφύλιο») ελπίζω, αν με αξιώσει ο Θεός, να εκδώσω, άλλο βιβλίο –μια και «το βιβλίο είναι μια αιώνια προέκταση της φαντασίας και της μνήμης του ανθρώπου»⁸– και να το συνοδεύσω με τη γνήσια ντοπιολαλιά της μητέρας και των άλλων παραμυθάδων μου, σωσμένη σε ένα δίσκο cd-rom, γιατί: «Οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι αυτή καθεαυτή η λειτουργία της μιλιάς έχει την εξουσία να λέγει συνολικά περισσότερα απ' ό,τι λέγει λέξη προς λέξη, και να προπορεύεται του ίδιου της του εαυτού, είτε πρόκειται να εξακοντίσει τον άλλο προς αυτό που εγώ γνωρίζω και που ακόμα δεν κατάλαβε, είτε να με φέρει εμένα προς αυτό που θα καταλάβω».⁹ Και ο Άγιος Αυγουστίνος πίστευε ότι ο προφορικός λόγος αποτελούσε εγγενές μέρος του κειμένου, έχοντας κατά νου την προειδοποίηση του ποιητή Μαρτιάλη τρεις αιώνες πρωτύτερα: «Ο στίχος δικός μου είναι, μα, φίλε μου, όταν δυνατά τον

8. Jorge Luis Borges (Μπόρχες, ΕΥΘΥΝΗ 167/85 σ. 603).

9. Maurice Merleau-Ponty, Εποπτεία, 43/1980, σ. 117.

πεις, /Σου φαίνεται δικός σου, γι' αυτό φριχτά τον κατακρεουργείς».¹⁰

Στα κείμενα των παραμυθιών, που ακολουθούν, καταβλήθηκε προσπάθεια να διατηρηθούν, όσο γινόταν πιστότερο, ο προφορικός αφηγηματικός λόγος και το ύφος των αφηγητών και μιας σχολικά αγράμματης γυναίκας, όπως ήταν η μητέρα μου. Τα στοιχεία αυτά του λόγου της έχουν, ίσως, κάποια λαογραφική αξία, επειδή η μητέρα μου γεννήθηκε, μεγάλωσε και έζησε σε ένα ορεινό και απομονωμένο χωριό, το Κάντσικο (Δροσοπηγή) της Κόνιτσας (του Δήμου «Μαστοροχωρίων» σήμερα), που σημαίνει, ότι η γλώσσα της ήταν ανεπηρέαστη από ξένα ακούσματα. Αυτή ήταν η καθαρή γλώσσα, που άκουσε από τους γονείς της, και αυτή η γλώσσα μιλιόταν στο περιβάλλον της: η καθαρή και γνήσια δημοτική μας γλώσσα, που διατηρήθηκε ζωντανή από την αρχαιότητα ως τις ημέρες της μέσα από τη λαϊκή παράδοση. Και αυτή η λαϊκή μας παράδοση είναι, κατά τον Νικηφόρο Βρεττάκο, «το έρμα, για να γεμίσουμε το κενό που δημιουργήθηκε μέσα μας και να στερεώσουμε την ύπαρξή μας, και οι παρακαταθήκες, για να πορέψουμε τις ανάγκες τις ψυχής μας»,¹¹ γιατί η κάθοδος προς την

10. Alberto Manguel, Η Ιστορία της Ανάγνωσης, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1997, σ. 86.

11. Νικηφόρος Βρεττάκος, «Ο ελληνικός ψυχισμός στα δημοτικά τραγούδια», περιοδικό «ΕΥΘΥΝΗ», τεύχος 128/1982.): ...«Στον κόσμο σήμερα, έχει δημιουργηθεί ένα μεγάλο κενό. Το κενό αυτό θα το ανακαλύψουμε αν γυρίσουμε και κοιτάξουμε μέσα μας. Χρειαζόμαστε έρμα για να στερεωθεί η ύπαρξή μας. Χρειαζόμαστε μεταγγίσεις για να πλουτιστεί και να αναθερμανθεί το αίμα μας: Ήρθε ο καιρός ν' ανοίξουμε τις δικές μας παρακαταθήκες που τις αγνοήσαμε και να πορέψουμε τις ανάγκες της δικής μας ψυχής».

ψυχή, –λένε οι φυχολόγοι— περνάει μέσα από τη λαϊκή παράδοση, τα παραμύθια, τα όνειρα και τις φαντασιώσεις.

Από τις ιδιωματικές λέξεις και τα τοπωνύμια, για διευκόλυνση του αναγνώστη, παραλείπονται όσες δεν αλλοιώνουν το νόημα του παραμυθιού και δεν επηρεάζουν το ύφος του αφηγητή. Αλλά και όσες ιδιωματικές λέξεις παρέμειναν στο κείμενο, ερμηνεύονται με τον τρόπο που εγώ τις εννοώ και με βάση τα παιδικά μου ακούσματα και των εμπειριών μου. Πρέπει, όμως, να ομολογήσω ότι –στην προσπάθειά μου να διατυπώσω σε κείμενο όσο πιο πιστά μπορούσα τον αφηγηματικό λόγο των παραμυθάδων –συνάντησα τεράστιες δυσκολίες, τις οποίες, φοβάμαι, πως τελικά δεν κατάφερα να ξεπεράσω! Για να καλύψω αυτό το κενό δημιούργησα ένα ξεχωριστό cd-rom με τις αυθεντικές φωνές και διηγήσεις όλων των αφηγητών των παραμυθιών της συλλογής, για τον αναγνώστη που θα επιθυμούσε να ακούσει τη διήγηση από τους ίδιους τους παραμυθάδες, όπως αυτή έχει καταγραφεί στην πηγή τους. Πρέπει να προσθέσω ακόμα ότι η ταπεινότητά μου δεν είναι ούτε ειδικός επιστήμονας, ούτε λαογράφος και ότι η συλλογή αυτή δεν έγινε από επιστημονικό ενδιαφέρον αλλά από αγάπη, μεράκι και ηθικό χρέος προς τους απόντες αγαπημένους μου. Για το λόγο αυτόν, παρακαλώ τον αναγνώστη, να ιδεί το περιεχόμενο του βιβλίου ως καταγραφή μιας προφορικής αφήγησης –με όλες τις αδυναμίες όπως: επαναλήψεις, επικαλύψεις, κενά και χάσματα στη διήγηση, ακυρολεξίες, υπερβάσεις κτλ.– και όχι ως πρωτότυπη εργασία (αφού ακόμα και οι περισσότερες από τις ιδέες της εισαγωγής είναι δάνειες από τη σχετική

βιβλιογραφία). Εξάλλου το παραμύθι είναι από μόνο του μια αξία που δεν επιδέχεται λογοτεχνικές κριτικές και μια λαογραφική συλλογή δεν μπορεί να αξιολογηθεί με λογοτεχνικά κριτήρια· στόχος της δεν είναι η επιστημονική τεκμηρίωση, αλλά η ψυχαγωγία, η κατά το δυνατόν αισθητική συγκίνηση του αναγνώστη, και η καταγραφή και η ερμηνεία των μνημείων του λαϊκού πολιτισμού.

Η Συλλογή των παραμυθιών μου έγινε σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και κάτω από διαφορετικές συνθήκες: (α). Τα πρώτα δέκα (10) παραμύθια μαγνητοφωνήθηκαν κατά το χρονικό διάστημα 1975-1981 και είναι, όπως προανέφερα, αφηγήσεις της μητέρας μου· το υλικό αυτό χρησιμοποιήθηκε κατά καιρούς για τις ανάγκες της έκδοσης του ετήσιου Ημερολογίου της «Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών Κόνιτσας ο Άγιος Αθανάσιος», της οποίας (Αδελφότητας) ετύγχανα πρόεδρος. Τα ίδια αυτά παραμύθια, μου τα αναδιηγήθηκε το 1980 ο Κωνσταντίνος Χ. Μουκούλης (αδελφός του πατέρα μου), που έτυχε να βρεθεί στην Αθήνα και να φιλοξενηθεί στο σπίτι μας. (β). Δική μου θύμηση είναι το παραμύθι «Ο Γιάννος και η Μάρω» και «Κοράσιο στο σεφέρι». (γ). Τη δεκαετία του 1990 προστέθηκαν στη συλλογή τρία ακόμα παραμύθια από τους: Χαράλαμπο Κύρκα Μουκούλη (1945 ...), Ελευθερία Τζιμούλη (1914-2009) και Νικόλαο Τζιμούλη (γεννήθηκε το 1937...). Την εποχή αυτή πήρα και την απόφαση για την έκδοσή τους σε βιβλίο αλλά άλλες προτεραιότητες, η μεγάλη αναβλητικότητα που με χαρακτηρίζει και άλλοι ανεξάρτητοι από τη δική μου θέληση λόγοι, δεν επέτρεψαν την πραγματοποίησή της. Όμως, «κάθε εμπόδιο για καλό»,

που λένε, γιατί εν τω μεταξύ στις αρχές του φετινού Καλοκαιριού(2009), που έτυχε να βρεθώ και πάλι στο χωριό, κατέγραφα και άλλα τρία παραμύθια, που μου διηγήθηκε η Γιαννούλα Ηλία Σπέλλα μαζί με το σύζυγό της Ευριπίδη Σδούκο.¹² (δ). Μια «Φηφίδα» στη συλλογή έβαλε (με δύο παραμύθια) και η Χριστίνα Β. Μουκούλη και (ε), τέλος, η συλλογή ολοκληρώθηκε με το παραμύθι: «Η αλούπα που γίνκε καλόγρια», το οποίο αντέγραφα από το βιβλίο «Κονιτσώτικα», του Χαράλαμπου Νικ. Ρεμπέλη (1887-1947) από τη Βούρμπιανη, έχοντας πρώτα εξασφαλίσει τη σχετική άδεια από τους κληρονόμους του (κ. Νικολάο.Χ. Ρεμπέλη).

Η ενότητα: «ΜΕΡΟΣ Β'» περιλαμβάνει μικρές διηγήσεις διδακτικού περιεχομένου· τέτοιες ιστορίες «σαν παραμύθια», με παραδείγματα παρμένα από την καθημερινή ζωή και εικόνες από τον γύρω κόσμο, (όπως: τοπωνύμια, ονόματα επαγγελμάτων που εξασκούσαν οι άντρες μιας οικογένειας ή ονόματα εκκλησιών, μοναστηριών κτλ., που ήταν γνωστά στον ακροατή), χρησιμοποιούσαν οι παραμυθάδες και όχι μόνο, για να πουν σ' εμάς τα παιδιά μεγάλες αλήθειες, να φυτέψουν στην καρδιά μας και να ριζοβολήσουν στο νου μας υψηλές ηθικές αξίες και να μας εξηγήσουν με απλά και κατανοητά λόγια δύσκολες έννοιες (πλεονεξία, υπομονή, σωφροσύνη, πρόνοια κτλ.). Στις ιστορίες αυτές ο αφηγητής

12. Οι ζωντανές διηγήσεις του Ευριπίδη Σδούκου χάθηκαν, δυστυχώς, όταν «γέμισε» η μνήμη του μαγνητοφώνου μου! Περισώθηκε μόνο η αρχή του παραμυθιού «τρελός και γνωμικός», που έχω ολόκληρη τη διήγηση από άλλον αφηγητή και θα συμπεριληφθεί στο cd των προφορικών διηγήσεων, γιατί έχει πολύ ενδιαφέρον ο τρόπος και το ύφος της αφήγησης του κ. Σδούκου.

χρησιμοποιεί μέσα στις εκφράσεις του την υπερβολή ή και το απίθανο ακόμη, με σκοπό να δημιουργήσει αίσθηση και να προκαλέσει έντονο ενδιαφέρον στο παιδί. Με τον τρόπο αυτόν η διήγηση γινόταν πιο ενδιαφέρουσα, το παραμύθι πιο... αληθινό και το δίδαγμα αφομοιώσιμο από όλους τους ακροατές· μικρούς και μεγάλους!...

Οι δυο τελευταίες ενότητες –(ΜΕΡΟΣ Γ' και ΜΕΡΟΣ Δ')– όπως και κάποιες εκτεταμένες υποσημειώσεις, απευθύνονται πρωτίστως σε πιο απαιτητικούς αναγνώστες, τους οποίους πιθανόν να ενδιέφεραν περισσότερες πληροφορίες για τόπους, γεγονότα, αντικείμενα και καταστάσεις, για τα οποία γίνεται σχετική νύξη στα αντίστοιχα παραμύθια· και πιο συγκεκριμένα:

Το «ΜΕΡΟΣ Γ': «ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ», περιλαμβάνει μια ποικιλία θεμάτων, τα οποία (θέματα), έχουν ως σκοπό να δώσουν στον αναγνώστη περισσότερες λεπτομέρειες ή διευκρινήσεις και κάποιες επί πλέον χρήσιμες πληροφορίες για αντικείμενα –(για παράδειγμα, οι ιδιότητες της «αγίρας»= αίρας, που αναφέρονται στο παραμύθι «το μαγικό δαχτυλίδι»), προσωπικά βιώματα, (όπως η αναφορά μου στον ορισμό του βιώματος του Ευριπίδη Σούρλα, μια και το βιβλίο αυτό είναι και λίγο... αυτοβιογραφικό), πολιτιστικά και πολιτισμικά στοιχεία από τα ήθη και έθιμα του χωριού, τα οποία άμεσα ή έμμεσα έχουν σχέση με το περιεχόμενο των παραμυθιών, όπως π.χ. η «Πιρπιρούνα» για την αναβροχιά, έθιμα του γάμου, τα τοπωνυμία του χωριού και άλλα παρόμοια.

Τέλος, το «ΜΕΡΟΣ Δ', «Το παραμύθι» απευθύνεται κυρίως στους εκπαιδευτικούς και στους γονείς και κη-

δεμόνες των μαθητών περιέχει θεωρητικές θέσεις και γνώμες μεγάλων παιδαγωγών (όπως π.χ. του Ευριπίδη Σούρλα, του Ε. Π. Παπανούτσου κ.ά.), για το παραμύθι και την αξία του για το παιδί του δημοτικού σχολείου και όχι μόνο, αλλά και την προσωπική μου γνώμη και τα βιώματά μου από την εμπειρία μου ως δάσκαλος της σχολικής πράξης, όπου και όταν κατά καιρούς χρησιμοποίησα παραμύθι ως μέσο χαλάρωσης και ξεκούρασης των μαθητών μου.

Λένε –είναι και βαθειά δική μου πίστη– πως πρέπει να καταγραφεί ανάμεσα στα βασικά δικαιώματα: *Το δικαίωμα στο παραμύθι*. Και βέβαια όχι μόνο για τα παιδιά. Κυρίως για τους ενήλικες· το παραμύθι μάς κάνει να επιστρέφουμε στον κόσμο του: Μας ανοίγει ξαφνικά ένα κρυφό παράθυρο· μας δίνει μια διέξοδο, που χρόνια την είχαμε ξεχάσει. Το παραμύθι είναι ο κόσμος της ελευθερίας μέσα σε μια ζωή αναγκαιότητας. Είναι η νίκη του αδύνατου, που (για λίγο) ανατρέπει το χρόνο, τη φθορά και την προγραμματισμένη ήττα. Είναι το μόνο είδος διήγησης που νικάει το θάνατο. Δίνει την αίσθηση στον ακροατή ότι όλα είναι δυνατά. Τα πάντα μπορεί να συμβούν. Μόνο στο παραμύθι υπάρχει το αθάνατο νερό.

Θ.Α.Μ.